

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מאגיה ותפילות להרחקת שדים בימי בית השני ובשלהי העת העתיקה
- 17269

תאריך עדכון אחרון 12-02-2014

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: ספרות עברית

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 1

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר אסתר חזון

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: esther.chazon@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: יום ה' 12:15-13:15

תאור כללי של הקורס:

הקורס עוסק במאגיה היהודית על סוגיה השונים תוך עיון במגוון רחב של תפילות להרחקת שדים ולחשים הרשומים בתוך ספרי מאגיה, על קמיעות, ובתוך קערות מאגיות. החומרים הנלמדים מייצגים ארצות שונות, תרבויות שונות ותקופות שונות מהמקרא עד לשלהי העת העתיקה וכלה בממצאים בגניזת קהיר.

מטרות הקורס:

- להבין את תפיסת העולם המאגי.
- להכיר את המאגיה היהודית על סוגיה השונים. להבחין בין הסוגים מחד גיסא, ולזהות את המסורות המשותפות והמשכיות המסורות מאידך גיסא.
- להתמצא במבחר גדול של טקסטים וחפצים מאגיים יהודיים ממקומות שונים ומתקופות שונות (מן התנ"ך ועד לממצאים מימי הביניים המוקדמים בגניזת קהיר).

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- לזהות טקסט מאגי ולתאר את אפיוניו המובהקים.
- להגדיר את תפיסת העולם המאגי ולהסביר את שורשיו.
- להבחין בין תפילת הרחקה ובין לחש, ולרשום את האפיונים של כל סוגה.
- לסכם את תוכן המקורות הנלמדים ולמקם כל מקור במקום חיבורו ובתקופתו.
- לזהות את המסורות המשותפות והקווים הדומים בסוגות השונות, בתרבויות השונות, ובתקופות השונות.
- להצביע על תופעות מאגיות המיוחדות לקבוצות מסוימות, לארצות מסוימות או לתקופות מסוימות.

דרישות נוכחות (%) :
80%

שיטת ההוראה בקורס: בשיעורים 12-2 התלמידים יקראו את הטקסטים שהכינו לשיעור ויסבירו אותם. המרצה תפתח כל שיעור במבוא לטקסטים הנלמדים ולהקשרם הרחב, ותנחה דיון כיתתי. לשני השיעורים האחרונים התלמידים יקראו מחקרים תיאורטיים ועל פיהם יסווגו את הטקסטים שלמדו במהלך הסמסטר ויקיימו, בהנחיית המרצה, דיון מסכם על תופעת מאגיה יהודית.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1. מי הם השדים וכיצד מתגוננים מפניהם? - הצגת הנושא 17.10.
2. ברכת הכהנים בקמיע עתיקה מירושלים 24.10

3. ברכת הכוהנים ו"שתי הרוחות" בטקסי כת מדבר יהודה 31.10
4. מקור הרע ולידת השדים: הזיווג בין "בני האלוהים" ובנות האדם 7.11
5. "העירים" וההגנה מפניהם בספר היובלים 14.11
6. איחוז וגירוש שדים בספר טוביה 21.11
7. שירי הגנה מפני שדים בקומראן (4Q510-511) 28.11
8. שירים והשבעות לגירוש שדים מקומראן 5.12
9. גירוש שדים על ידי מזמורים 12.12
10. תפילות אפוטורפאיות מימי הבית השני וחז"ל ובסידור התפילה 19.12
11. ספרי מרשמים קדומים וקמיעות מגניזת קהיר 26.12
12. קמיעות עתיקות מארץ ישראל וקערות מאגיות מבבל 2.1
13. מה בין מאגיה לתפילות הגנה והרחקה? 9.1
14. בין תפילה להשבעה ומאגיה - סיכום 16.1

חומר חובה לקריאה:

1. מי הם השדים וכיצד מתגוננים מפניהם? - הצגת הנושא 17.10.
 "Magic," *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade. Volume 9, pages 82-83.

2. ברכת הכוהנים בקמיעה עתיקה מירושלים 24.10

ברקאי, גבריאל, "ברכת הכוהנים על לוחיות כסף מכתף הינום בירושלים," *קתדרה* 52 (תשמ"ט) 37-38, 46-59, 67-76.

3. ברכת הכוהנים ו"שתי הרוחות" בטקסי כת מדבר יהודה 31.10
 ליכט, יעקוב, מגילת הסרכים, 53-56, 63-73, 88-105.
 לקריאה נוספת מומלץ: ניצן, תפילת קומראן ושירתה, 87-101.

4. מקור הרע ולידת השדים: הזיווג בין "בני האלוהים" ובנות האדם 7.11
 תנ"ך, ספר בראשית ו:א-ה

ספר חנוך א', "ספר העירים", פרקים 6-11 ופרק 19. בתוך: א' כהנא, הספרים החיצונים.
 ספר חנוך במגילות מדבר יהודה: הטקסט נמצא במאגרי מדע אלקטרוניים של הספריה
 "Book of Watchers (1Enoch 1-36)," in *The Dead Sea Scrolls Reader/Electronic Library*, pages 456-461 (4Q201 Frg. 1 Col. iii-Col. vi).

"Belial" and "Watcher" in *The Dictionary of Deities and Demons in the Bible (DDD)*
 ed. K. Van der Toorn, B. Becking, P. W. van der Horst.

5. "העירים" וההגנה מפניהם בספר היובלים 14.11

ספר היובלים, פרקים 4:15-24, 5:1-11, 7:20-25, 10:1-14. בתוך: כהנא, הספרים החיצונים.

סיגל, מיכאל, ספר היובלים: שכתוב מקרא, עריכה, אמונות ודעות, 85-97, 102-105, 135-143.

6. איחוז וגירוש שדים בספר טוביה 21.11
ספר טוביה, במיוחד פרקים 3:7-17, 6:1-17, 8:1-9. בתוך: כהנא, הספרים החיצונים, כרך ב'.
אשל, אסתר, "האמונה בשדים בארץ-ישראל בימי הבית השני" (דוקטורט, תשנ"ט) 154-157.

פלוסר, דוד, "טוביה, ספר טוביה", בתוך: אנציקלופדיה מקראית, כרך ג, 367-374

7. שירי הגנה מפני שדים בקומראן (4Q510-511) 28.11
הטקסט מופיע במאגר המדע האלקטרוני 6 Part, Library Electronic Scrolls Sea Dead
בילה ניצן, "שירי שבח 'לפחד ולבהל' רוחות רשע (4Q510 ו-4Q511)" תרביץ 55 (תשמ"ה) 19-46.
(לחלופין, ניצן, תפילת קומראן ושירתה, 170-203).

ישראל תא שמע, "הערות לשירי שבח מקומראן", תרביץ 55 (תשמ"ה) 440-442.

8. שירים והשבעות לגירוש שדים מקומראן 5.12

בקומראן 11 ממערה (צא תהילים הכולל) השבעות אוסף 11Q11 Apocryphal Psalms -

הטקסט מופיע במאגר המדע האלקטרוני: 6 Part, Library Electronic Scrolls Sea Dead

המהדורה הרשמית היא:

F. García Martínez et al., Qumran Cave 11 II 11Q2-18, 11Q20-31 (DJD 23) 185-205.

אשל, "האמונה בשדים", 306-308 (על מזמור צא), 270-283.

ניצן, תפילת קומראן ושירתה, 165-170.

9. גירוש שדים על ידי מזמורים 12.12

שמואל א' טז:כג, יט:ח-י מלכים א' ה:ט-יד

"חיבורי דוד" במגילת התהילים מקומראן: Psalms The, Sanders A. J Compositions s'David
Scroll of Qumran Cave 11 (Discoveries in the Judean Desert IV) 92-93.

שימוש תהילים - S & Schaeffer P. Geniza Kairoer der aus Texte Magische, Shaked
Band III. pages 338-345

10. תפילות אפוטורפאיות מימי הבית השני וחז"ל ובסידור התפילה 19.12
David Flusser, "Qumran and Jewish 'Apotropaic' Prayers, Israel Exploration Journal
16 (1966) 194-205 or in Judaism and the Origins of Christianity (Jerusalem, 1988).

11. ספרי מרשמים קדומים וקמיעות מגניזת קהיר 26.12

יוסף נוה, "על ספר מרשמים מאגיים יהודיים בימי קדם", היהודים בעולם ההלניסטי והרומי: מחקרים

לזכרו של מנחם שטרן (בעריכת א' אופנהיימר, י' גפני, ד' שוורץ) 453-465.

Naveh and Shaked, *Amulets and Magic Bowls* (1987), 221-229 + Plates 34-35 (Geniza Amulets #3, #4; Fragments of Magic Book from Geniza #5).

12. קמיעות עתיקות מארץ ישראל וקערות מאגיות מבבל 2.1
J. Naveh and S. Shaked, *Amulets and Magic Bowls* (Jerusalem, 1987) 13-18, 24-25; 44-53 + Plates 2-3 (Amulets #2, #3); 146-147, 158-161, 172-174 + Plates 20-21 (Bowls #3, 5, 8).

Shaked, S., Ford J. N., Bhayro, S., *Aramaic Bowl Spells: Jewish Babylonian Aramaic Bowls, Volume 1* (2010), 29-37 ("The Art of the Aramaic Incantation Bowls") 107-109, 152-154.

13. מה בין מאגיה לתפילות הגנה והרחקה? 9.1
הררי, יובל, "דת, כישוף, והשבעות - עיונים מתודולוגיים לקראת הגדרה מחודשת של המאגיה היהודית הקדומה", דעת 48 (תשס"ב) 33-56

Eshel, Esther, "Apotropaic Prayers in the Second Temple Period," *Liturgical Perspectives* (ed. Esther Chazon; Leiden: Brill, 2003) 86-88.

14. בין תפילה להשבעה ומאגיה - סיכום 16.1
Eshel, Esther, "Apotropaic Prayers in the Second Temple Period," *Liturgical Perspectives*, 69-88.

חומר לקריאה נוספת:
אין

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי:
מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 80 %
הרצאה 0 %
השתתפות 20 %
הגשת עבודה 0 %
הגשת תרגילים 0 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות:
השתתפות פעילה בלפחות 80% מהשיעורים. ההשתתפות הפעילה הכוללת: הכנת הטקסט הנלמד

והבאתו לשיעור, דיון פעיל בטקסטים ובביבליוגרפיה, והצגת שני טקסטים ופריט ביבליוגרפי בכיתה.